

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA HISTORICA

TOMUS CXLII.

**HUNGARIA
SZEGED
2017**

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
ACTA HISTORICA

Szerkesztőbizottság:

DR. ALMÁSI TIBOR, DR. KÖVÉR LAJOS, DR. MAKK
FERENC, DR. MARJANUCZ LÁSZLÓ, DR. PAPP SÁNDOR,
DR. SZÁNTÓ RICHÁRD, DR. TOMKA BÉLA,
DR. ZIMONYI ISTVÁN

A kötet az
MTA–HIM–SZTE–MNL OL
Magyar Medievisztikai Kutatócsoport
kiadványa, megjelenését az
MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája
tette lehetővé.

Redegerunt:

DR. LÁSZLÓ VESZPRÉMY
DR. FERENC PITI

Szerkesztette:

DR. VESZPRÉMY LÁSZLÓ
DR. PITI FERENC

HU ISSN 0324–6523 Acta Universitatis Szegediensis
HU ISSN 0324–6965 Acta Historica

C. TÓTH NORBERT

Ajándékok az ifjú párnak

Bátori István és felesége, Zsófia mazóviai hercegnő nászajándékai

1550 novemberének vége felé Pekri Lajos asztalnokmester megjelent Nádasdi Tamás országbíró előtt Ormosdon és panaszt tett Bátori András tárnokmester ellen. Elmondása szerint 1542 körül előbb felesége, Zsófia, majd utána mostohaleánya, Anna halála, illetve az ő börtönbe vetése után András elfoglalva Dévény várát az ott talált javakat elrabolta tőle. Pekri kész listával érkezett és panaszában részletesen előadta, melyek voltak azok a tárgyak (ékszerek, ruhák), amiket néhai felesége az előző házasságából hozott magával, és melyek voltak azok, amiket tőle kapott. Továbbá ismertette azokat a tárgyakat is, amik mostohaleányáé voltak, valamint amiket feleségével közösen szereztek vissza idegen kezekből. Mindezek okán kérte az országbíró, hogy idéztesse meg jelenléte elé Andrást.¹

De miért is érdekes mindez számunkra? Hiszen – mondhatná valaki – a Pekri Lajos panaszában foglaltak semmiben sem különböznek az általunk már ismert ügyektől: az özvegy újbóli házasságkötése alkalmával összekülönbözött egymással régi és új családja.² Ami mégis kiemeli a szóban forgó oklevelet a „tucatügyek” közül, az nem más, mint hogy a Zsófia által korábbi házasságából hozott javak között felbukkannak olyanok is, amiket előző menyegzője alkalmával kapott. Először azonban érdemes tisztázni, hogy ki volt a felsorolt ruhák és ékszerek viselője, illetve ki volt Zsófia első férje. A következőkben röviden erről fogok beszélni, majd rátérek a tanulmány címében feltett kérdésre is, azaz mit hoztak a vendégek?

A középkori Magyar Királyság egyik, ha nem a legjobban dokumentált házasságát ecsedi Bátori István nádor és a lengyel Piast-házból származó Zsófia mazóviai hercegnő között kötötték meg.³ A házasságot

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) E 148 (Neoregestrata acta), 817–8., szövegét lásd a Függelékben. – A következő évben ugyanebben az ügyben Bátori András tett panaszt Pekri Lajos ellen azért, mert 1532-ben Zsófia kezével együtt elfoglalta a jog szerint neki járó várakat és ingóságokat (Uo. 817–10.).

² Lásd erre bővebben VARGA SZABOLCS: A Bátoriak Szlavóniában. In: Az ecsedi Báthoriak a XV–XVII. században. Szerk. SZABÓ SAROLTA–C. TÓTH NORBERT. (Báthori István Múzeum Kiadványai 34.) Nyírbátor, 2012. (továbbiakban: VARGA 2012.) 141–168.; 147–148.

³ Jelen dolgozat a feldolgozás alatt lévő téma egyik részeredményét tartalmazza. A magyar szakirodalom csupán érintette a témát (PÉTER KATALIN: Házasság a régi

nem tudjuk ki kezdeményezte (talán Zsigmond lengyel király), de az biztosnak látszik, hogy a lakodalmat megelőző tárgyalások István nádorrá választása, 1519. május 28.⁴ után kezdődtek meg. Az első biztos hírünk a tárgyalásokra jó egy évvel későbből ismeretes. II. Lajos király 1520. július 3-án járult hozzá ahhoz a megegyezéshez, amit Bátori István kötött testvéreivel, Györggyel és Andrással: e szerint (mivel javaikat osztatlanul birtokolták) a nádor a Zsófiával kötendő házassága céljából a lengyel szokások szerint adandó *contrados* vagy adomány (*donatio*) címén bármelyik birtokukat lekötheti.

A királyi beleegyezés elnyerése (amin a lengyel hercegnő képviselője is jelen volt)⁵ után a leendő férj követe, Macedóniai László a lengyel követekkel együtt utazott Lengyelországba. A tárgyalások Toruń-ban folytatódtak, ahol Zsigmond lengyel király meg Zsófia anyja, Anna és fiai: Szaniszló és János mazóviai hercegek jelenlétében 1520. augusztus 29-én *per procuram* megkötötték a házasságot és egyúttal megszövegezték a házassági szerződést.⁶ Alig egy hónappal később (miután Bátori István nem emelt kifogást a szerződésben leírtakkal szemben és ennek híre megérkezett Magyarországról) Zsófia testvérei, Szaniszló és János ezúttal Varsóban a technikai részletekről is megállapodtak Macedóniai Lászlóval. Ennek szövege szerint Zsófiát 1521. április 15–21. között adják át a férj képviselőinek a lengyel-magyar határon, és ugyanekkor adják át a 10 ezer aranyforint hozomány első felét is, míg a második felét egy év múlva, 1522. június 8-án.⁷ A lakodalom időpontját tehát valamikor 1521 tavaszára tűzték ki. A menyegzőt előbb Lajos király nővére, Anna hercegnő

Magyarországon, 16–17. század. Budapest, 2008. 147–148.), a kérdéssel ugyanakkor lengyel részről a XX. század elején JAN DĄBROWSKI (*Małżeństwo Zofii mazowieckiej ze Stefanem Batorem, palatynem Węgier. Przegląd Historyczny* 17 [1913] 257–278.), a XXI. század elején pedig STANISŁAW A. SROKA (*Piastówny na Węgrzech w dobie Jagiellonów [1490–1526]*. In: *Ecclesia, Cultura, Potestas. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa. Księga ofiarowana Siostrze Profesor Urszuli Borkowskiej*. Ed. PAWEŁ KRAS–ANTON JANUSZEK. Kraków, 2006. 559–568.) foglalkozott.

⁴ C. TÓTH NORBERT–HORVÁTH RICHÁRD–NEUMANN TIBOR–PÁLOSFALVI TAMÁS: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.) Budapest, 2016. (továbbiakban: Arch. 1458–1526.) 82.

⁵ Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia. I. Diplomata 1393–1540. Közzéteszi HORVÁTH RICHÁRD–NEUMANN TIBOR–C. TÓTH NORBERT. Szerk. C. TÓTH NORBERT. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai. 67.) Nyíregyháza, 2011. (továbbiakban: Doc. Bátori) 306–308.

⁶ IVÁNYI BÉLA: Adalékok nemzetközi érintkezéseink történetéhez. Történelmi Tár 1906. (továbbiakban: IVÁNYI 1906.) 139–151., 161–197., 321–367.; 322–325.

⁷ IVÁNYI 1906. 325–327.

és Ferdinánd osztrák főherceg házasságkötése miatt 1521. július 28-ra halasztották, majd a török támadás következtében fel sem merült megtartása.⁸ A lakodalmat, ha akarták is, 1522-ben sem tartották meg, mivel a királyi pár Csehországba távozásával Bátori Istvánt nevezték ki helytartóvá, így az ország kormányzása és határainak védelme teljes egészében az ő vállaira nehezedett.⁹ Úgy tűnik az év végére némi lélegzethez juthatott (a papíron már másfél éve) ifjú férj és ezért a lakodalom idejét 1523. január 28-ra tűzték ki.¹⁰ Az immáron szokásosnak mondható metódus szerint az ünnepi eseményt ezúttal is elhalasztották: azt végül február 24-én a budai várban tartották meg.¹¹ A házasság elhálására is egy-két napon belül sor került, mivel Zsófia hercegnő kísérei február 28-án már átadták a hozomány első részletét, 5000 forintot.¹²

A fényes ünnepségre meghívottak természetesen nem üres kézzel érkeztek: ahogy az manapság is szokásos, a résztvevők a lakodalom ideje alatt adták át ajándékaikat. Kik voltak a meghívottak/megjelentek – merül fel az első kérdés. Röviden: mindenki. Bővebben pedig úgy válaszolhatunk a kérdésre, hogy a jelentősebb városoktól kezdve az egyházi és világi élet képviselőin keresztül a királyi család rokonságával bezárólag (azaz pontosabban fogalmazva, akik e napon Budán voltak)¹³ mindenki. Természetesen név szerint nem tudjuk mindannyiukat felsorolni, de feltárt forrásaink révén egyfelől néhányukat megnevezhetjük, másfelől pedig az általuk adott ajándékok nagyságrendjét is érzékeltetni tudjuk.

Beszterce-, Selmec- és Körmöcbánya közös ajándék vételét határozták el (ennek beszerzésével a körmöci jegyzőt bízták meg) és amint arról a körmöciek leveléből értesülünk, egy 90 arany értékű kelyhet adtak

⁸ C. TÓTH NORBERT: Ki kicsoda az ecsedi Bátori családban? A Bátori család ecsedi ágának tagjai 1377–1541. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 44 (2009) (továbbiakban: C. TÓTH 2009.) 5–47.; 27.

⁹ C. TÓTH NORBERT: A királyi pár Csehországban 1522–1523. In: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk. BAGI DÁNIEL–FEDELES TAMÁS–KISS GERGELY. Pécs, 2012. (továbbiakban: C. TÓTH 2012.) 83–95.; Politikatörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523). Közzéteszi C. TÓTH NORBERT. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok 50.) Budapest, 2010. (továbbiakban: Helyt. oklt.) passim.

¹⁰ MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény (továbbiakban: DF) 218118. – A győri káptalan számadáskönyve szerint január 25-re tűzték ki a lakodalmat (DF 279560., pag. 581.).

¹¹ Helyt. oklt. 177.

¹² IVÁNYI 1906. 354–355. (MNL OL Diplomatikai Levéltár [továbbiakban: DL] 23721.)

¹³ Vö. Gosztonyi János győri püspök levelével, aki szerint a budai tanácskozáson több mint százötvenen jelentek meg, akiknek többsége „átment” a nádor lakodalmába (Helyt. oklt. 176.).

a menyegzőre.¹⁴ Bártfa, Eperjes, Kassa és Kisszeben városok szintén képviseltették magukat.¹⁵ Az egyházi intézmények közül a győri székeskáptalanról tudjuk, hogy elküldték egyik tagjukat Budára, az ajándékozásra 25 forintot szántak: az ünneplő pár egy kupát kapott tőlük.¹⁶ A káptalan feljebbvalója, maga a győri püspök, Gosztonyi János is biztosan jelen volt: amint az általa írt levelekből kiderül, e napokban érkezett meg Prágából.¹⁷ Rátérve a világiakra, az Ország család legalább egy tagja jelen lehetett, Nyitra megyei jókői várnagyuk ugyanis azt írta a nagyszombatiaknak, hogy urával remélhetőleg ott lesz Budán a lakodalomban.¹⁸ Hasonlóképpen valószínűsíthető azok megjelenése a lakodalmon, akik e napokban a budai várban tartózkodtak, így Szatmári György esztergomi érseké,¹⁹ Várdai Pál veszprémi²⁰ és Podmanicki István nyitrai püspöké,²¹ Béltői Drágfi János tárnokmesteré,²² illetve Alsólendvai Bánfi János pohárnokmesteré.²³ Bátori István családtagjai közül idősebbik testvére, György biztosan nem jött el, mivel már évek óta betegeskedett és szűkebb pátriáját nem hagyta el haláláig.²⁴ Az ifjabb testvér, András (a bepanaszolt András apja) minden bizonnyal megjelent fivére menyegzőjén (noha ezt forrással bizonyítani egyelőre nem lehet).

Mindezek után következzenek azok, akikről ugyan nem mindig lehet egyértelműen eldönteni, hogy részt vettek-e a lakodalmon, de legalább az általuk adott ajándékokat ismerjük.²⁵ Kázmér brandenburgi ör-

¹⁴ DF 235614.

¹⁵ DF 218117–218120., 229711.

¹⁶ IVÁNYI BÉLA: A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei. Budapest, 1918. 24. (DF 279560., pag. 581.)

¹⁷ Helyt. oklt. 176–180.

¹⁸ *quod me cum domino gratioso ad octavam Fabiani et Sebastiani martirum adesse in nupciis domini palatini Bude oportebit* (DF 279929.); a vár birtokosára lásd HORVÁTH RICHÁRD: Váradattár, Jókő vár. (kézirat); DL 19645.

¹⁹ Helyt. oklt. 179. – A személy azonosítására lásd C. TÓTH NORBERT: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.) Győr, 2017. (továbbiakban: Egyházi arch.) 32.

²⁰ Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárakból (1002–1523). GUTHEIL JENŐ kéziratát kiadásra előkészítette KREDICS LÁSZLÓ. (A veszprémi egyházmegye múltjából 18.) Veszprém, 2007. 338.

²¹ Helyt. oklt. 176. – A személy azonosítására lásd Egyházi arch. 88.

²² Helyt. oklt. 174., 175.

²³ Helyt. oklt. 176. – A személy azonosítására lásd Arch. 1458–1526. I. 113.

²⁴ C. TÓTH 2009. 37.

²⁵ Noha a panaszban csak általánosságban utaltak arra, hogy kiktől származnak a tárgyak (*alias res ipsius quondam domine Sophie per eam a domo paterna allatas et per alios dominos fratres*

gróf (aki egyúttal a Prágában lévő királyi párt²⁶ is képviselhette) egy kicsi drágakövekkel díszített és koronát tartalmazó násfát adott.²⁷ A királyné két aranygyűrűt küldött: az egyik „helyes” rubintot, a másik egy széles gyémántot tartalmazott.²⁸ Szapolyai János vajdát (akinek e napokban a tartományában voltak halaszthatatlan elfoglaltságai)²⁹ testvére, György képviselte: János egy aranygyűrűt küldött, aminek közepébe egy hegyes gyémánt volt belefoglalva, ami körül további négy gyémánt volt.³⁰ György hasonlóképpen egy aranygyűrűt adott, ennek közepén szintén egy hegyes gyémánt volt.³¹ Turzó Elek kincstartó egy A betűt formázó, gyémántberakással rendelkező aranygyűrűt hozott magával.³² A sok aranygyűrű után üdítő kivételként hat, hogy a törökverő szigetvári hős apja,³³ Zrínyi Miklós egy ezüsből készült ládikát adott ajándékba az ifjú párnak.³⁴

et amicos ac benivolos suos eidem datas), de néhány személy esetében (pl. Szapolyai György, aki meghalt a mohácsi csatában) egyértelmű, hogy az ajándékozásra a lakodalom alkalmával keríthettek sort.

²⁶ C. TÓTH 2012. 94.

²⁷ *iocale parvum coronam habentem desuper ornatum variis lapidibus pretiosis, ab markyone Kazymero donatum* (lásd a Függelékben). – A tárgy azonosítására lásd KELÉNYI BORBÁLA: Magyar kifejezések késő középkori női nemesi végrendeletekben. In: Micae mediaevales. III. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról. Szerk. GÁL JUDIT–PÉTERFI BENCE–VADAS ANDRÁS–KRANZIERITZ KÁROLY. Budapest, 2013. 181–217.; 200. – Egy hasonló ékszer szerepel a Batori Anna által 1541. április 14-én Dévényből a királyné udvarába, Bécsbe hozatott ingóságok jegyzékében: *Egyh koronas es ghenghes nasfa, kybe waghon egh ereg ghemant, keth rubyn, egh saffyr es egh smaragd, egh ghengh fyg rayta es sok apro kyleras kylenes kewekkel kesyteth* (MNL OL E 211 [Lymbus], 1-d., fol. 39v. [továbbiakban: Batori-jegyzék] – a forrás ismeretéért Szatlóczky Gábornak tartozom köszönettel).

²⁸ *unum anulum aureum, habentem rubinum unum optimum, donatum per reginam Mariam, anulum aureum unum, habentem in se planum diamantem unum, per eandem reginam donatum* (lásd a Függelékben). Mindkét ékszer benne van a Batori-jegyzékben: *keth ezwe ketet arany ghewrew, eggykbe rubyn, masykba kys lapys ghemant* (MNL OL E 211 [Lymbus], 1-d., fol. 39v.).

²⁹ Lásd erre C. TÓTH NORBERT: Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratai. Havasalföld korlátozott függetlenségének biztosítása. Hadtörténelmi Közlemények 125 (2012/4) 987–1014.

³⁰ *unum anulum aureum, habentem in medio unum diamantem acutum ac circumcirca quattuor diamantes, per Iohannem wayvodam donatum* (lásd a Függelékben). – A *diamantem acutum* 'hegyes gyémánt' értelmezésére lásd a Batori-jegyzéket (MNL OL E 211 [Lymbus], 1-d., fol. 39v.).

³¹ *anulum aureum, habentem diamantem acutum unum, per Georgium Zepessy donatum* (lásd a Függelékben).

³² *anulum aureum cum diamante ad modum littere A per dominum Thurzonem donatum* (lásd a Függelékben). – A személy azonosítására lásd Arch. 1458–1526. I. 134.

³³ VARGA SZABOLCS: Leonidasz a végvidéken. Zrínyi Miklós (1508–1566) Pécs–Budapest, 2016. 84.

³⁴ *unam ladulam de argento factam per dominum Zriny donatam* (lásd a Függelékben).

Bátori István és Zsófia hercegnő alig hétéves házasságából két gyermek született (mindkettő a lengyel rokonság után kapta nevét). Az egyik Szaniszló, akit 1524. október 21-én említenek először és 1526. augusztus 15-én utoljára.³⁵ Második gyermekük, Anna körülbelül fél évvel Szaniszló halála után, 1527. január elején született akkori lakhelyükön, Pozsonyban.³⁶ A felnőtt kor határát azonban ő sem lépte át, mivel 1541. július 15-én már mint nem régiben elhunytat említik.

A nádor özvegyét Ferdinánd király előbb Torquatus (Karlovics) János grófhhoz szerette volna hozzáadni, ám törekvése nem járt sikerrel, mivel Zsófia végül volt urának egy karrierje csúcsán álló familiárisát,³⁷ (a panaszt tevő) Petrovinai Pekri Lajost választotta. Az esküvőt 1532. február 13. körül tartották Varasdón. E házasságból tudomásunk szerint nem születtek utódok.³⁸ Pekri Lajos felesége, Zsófia valamikor 1540. szeptember 20. után halt meg.³⁹ Az özvegyen maradt férj (aki felesége haláláról fogságában értesült)⁴⁰ kiszabadulása után néhai somlyói Bátori István erdélyi vajda leányát, Erzsébetet vette feleségül 1547. május 1-jén.⁴¹

³⁵ C. TÓTH 2009. 28.

³⁶ C. TÓTH NOBERT: Ecsedi Bátori István nádor pozsonyi tartózkodásának számadáskönyve. Adalékok Magyarország 1526 végi politikatörténetéhez. Levéltári Közlemények 80 (2009) 169–208.; 174–175. – Lásd még a somogyi konvent 1533. március 22-i oklevelét, amely szerint Annát ekkor ötévesnek ítélték: *memoratum puellam Annam quinque solummodo annorum fore et existere iudicaverunt* (MNL OL E 148 [Neo-regestrata acta] 631-10.).

³⁷ A Pekriekre lásd PÁLOSFALVI TAMÁS: A Szcencsei és Pekri családok a 15. században és a 16. század első harmadában. Turul 83 (2010/3) 65–78.; 75.; valamint TAMÁS PÁLOSFALVI: The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések.) Budapest, 2014. 240–241.

³⁸ C. TÓTH 2009. 28.; VARGA 2012. 156–157.

³⁹ MNL OL E 185 (Archivum familiae Nádasdy), 27. doboz, Pekri Lajosné 13–14.

⁴⁰ Ferdinánd király 1537 végén tartóztatta le (VARGA 2012. 158.).

⁴¹ MNL OL P 1314 (Batthyány család hercegi ágának levéltára, Missiles), nr. 36221.

1550. december 24.

A pozsonyi káptalan jelenti Ferdinánd királynak, hogy Nádasdi Tamás, Fogarasföld örökös és Vas megye ispánja, országbíró és királyi főkapitány Ormosdon, 1550. november 23-án kelt parancsa értelmében – amely szerint Petrovinai Pekri Lajos királyi asztalnokmester, lipcsei ispán panaszt tett Bátori András királyi tárnokmester, szatmári ispán ellen, mivel Bátori, amíg Pekri Lajos a király fogságában volt, Dévény várából elrabolta az őt megillető javakat – tanúbizonysága kiment Bátori András lakhelyére, Dévény várába, de mivel nem találta ott, 15. napra megidézte őt vagy képviselőjét az országbíró elé.

Papíron, zárópecséttel. MNL OL Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, E 148 (Neo-regestrata acta) 817–8. – A hátlapján: Domino regi. Pro magnifico domino Ludovico Pekry de Pethrowyna comiti comitatus Lyphthoviensis ac dapiferorum regalium magistro contra spectabilem et magnificum dominum Andream de Bathor, comitem comitatum Zathmariensis et Zabolcz ac thavernicorum regalium magistrum et supremum regni Hungarie capitaneum. Amonitionis et certificationis relatio. – Más kézzel: in vigilia Thome apostoli 1550, res mobiles querit.

Serenissimo principi et domino, domino Ferdinando divina favente clementia Romanorum, Hungarie, Bohemie etc. regi, semper augusto, infanti Hispaniarum, archiduci Austrie etc., domino ipsorum gratiosissimo capitulum ecclesie Posoniensis orationum suffragia devotarum perpetua cum fidelitate. Vestra noverit serenitas nos litteras spectabilis et magnifici domini comitis Thome de Nadasd, perpetui terre Fogaras ac comitatus Castriferrei comitis et iudicis curie vestre maiestatis exhibitorias, amonitorias et certificadorias nobis amicabilem loquentes et directas, honore, quo decuit, recepisse in hec verba.

Amicis suis reverendis capitulo ecclesie Posoniensis comes Thomas de Nadasd, perpetuus terre Fogaras ac comitatus Castriferrei comes et iudex curie serenissimi principis et domini, domini Ferdinandi divina favente clementia Romanorum, Hungarie, Bohemie etc. regis, semper augusti, infantis Hispaniarum, archiducis Austrie etc., necnon supremus dicti regni Hungarie capitaneus amicitiam paratam cum honore. Dicitur nobis in persona magnifici domini Ludovici Pekry de Petrowyna, comitis comitatus Lyphthoviensis ac dapiferorum regalium

⁴² Az oklevél kiadása alapvetően az elfogadott forrásközlési szabályzatok alapján történt, l. Doc. Bátori 10.

magistri, qualiter superioribus his temporibus, circa annum Domini millesimum quingentesimum quadragessimus secundum obeuntibus prius et ab hac luce decedentibus illustri ac magnifica condam domina Sophia, ducissa¹ Mazovie, alias spectabilis et magnifici quondam domini Stephani de Bathor dicti regni Hungarie palatini et locumtenentis regie maiestatis, ultimo vero ipsius exponentis consorte ac generosa olim puella Anna, filia eiusdem quondam domine Sophie ex iamfatto quondam domino Stephano Bathory suscepta, privigna scilicet dicti exponentis, eodem etiam exponente tunc casu quodam in captivitate regia existente magnificus dominus Andreas de Bathor, thavernicorum regalium magister ac comes comitatus Zathmariensis necnon supremus similiter capitaneus eiusdem regni Hungarie, dominus et collega noster universas res et bona mobilia aurea, argentea, paratas pecunias, iocalia, gemmas, lapides pretiosos, vestimenta ornamentaque ecclesiastica necnon alia quevis clenodia seu utensilia domus, tam ipsius exponentis propria, quam etiam dicte quondam domine Sophie, coniugis sue protunc in castro Dewen vocato in comitatu Poseniensi existenti habitas et derelicta pariter cum ipso castro Dewen, cuius dominus ipse exponens cum dicta quondam domina coniuge sua ante prescriptum tempus habuissent, nomine successorio vel alio quovis titulo per maiestatem regiam sibi reddi et restituti facere curavissent, quas et que penes se haberet et conservaret etiam modo. Cum autem res et bona dicti exponentis simul et prefate quondam domine Sophie eidem per ipsum exponentem donate vel aliter qualitercunque assignate ipsi domino Andree Bathory nullo penitus iure attineant, et insuper idem exponens maiorem et optimiorem partem aliarumque rerum dicte quondam domine Sophie de manibus alienis, quibus scilicet per ipsam et dictum quondam Stephanum Bathory, priorem dominum et maritum suum oppignorate fuissent, propriis sumptibus redemerit et recuperaverit, ac deinde ipsa quondam domina Sophia de residuisque rebus suis vivens disposuerit easque omnes ipsi exponenti donaverit, ob hoc idem exponens, si iuri consonaret et equitati videretur, prescriptas universas res et bona mobilia, imprimis sua propria,

ut pote duas cuppas magnas, florificatas, argenteas deauratas, per maiestatem regiam ipsi exponenti donatas, tres cuppas magnas dupplatas, duodecim cuppas magnas florificatas, viginti cuppas mediocres, unam de ovo strucionis, argento ornatam, tres pelves et tria fusoria, scutellas argenteas duodecim, discos argenteos sedecim, coclearia argentea similiter sedecim, candelabra argentea duo, furcollas

duodecim, pitearia argentea usualia sex, unam zkoffyam Turcicam auream unacum conosew, teca cristarum argentea eidem affixa, unum bonchok optimum habentem pomum sive comum de cristallo, duo canthera argentea, unum salinum argenteum, tres gladios optimos argento deaurato ornatos, sicam unam argenteam deauratam, frameam unam argenteam, ornamenta argentea unius framee, quinque galeria caneum [!] argento ornata, unum par calcariorum argenteorum, damascum Venetianum pro duabus vestibus, cingulum unum nigrum purpureum, argento ornatum, duos anulos aureos, alterum cum lapide rubinti, alterum vero cum saphiro magno, paratis in pecuniis in puro auro florenos quinque millia et in tallario florenos mille, unam monetam auream continentem in se florenos duodecim, unum florenum aureum Thurcicum, unam particulam auri continentem florenos centum, pulveres auri continentes florenos quinquaginta, catenam unam auream maiorem, unam subbam purpur optimi aurifilati subductam pellibus sabellinis, unam vestem in forma Polonica, sarcitam de taffota rubea dupplata, sericeis zonis nigris ornatam, unam tunicellam similem, unas caligas similes, unam vestem farasia dictam de purpure rubro, unam tunicellam panni skarlati cum nodis argenteis deauratis, unam ioppam similiter panni skarlatii, unas caligas similiter panni skarlatii, ioppam unam et caligas de damasco rubro, equos currieros, currus, boves, vaccas, equos equatiales et utensilia alia domus, omnino ad valorem viginti millium florenorum se extendentia;

res prefate quondam domine Sophie per prenominatum exponentem eidem quondam domine datas et donatas, videlicet catheras aureas maiores duas, alias catenas minores ad manus hominum aptas similiter duas, cingulum ex ductili auro factum unum, cingulos ex argento ductili factos duos, cingulum nigri purpuris, fibulis argenteis in forma litterarum L et Z factarum ornatum unum, tres anulos aureos, alterum in forma serpentis paratum cum duobus lapidibus adamanti et uno rubinto ac tertium cum unico lapide rubinti, unam ligaturam magnam perlarum optimarum, unam bursam plenam perlis, quinquaginta humeralia muliebria diversi generis, nonnulla ex eis gemmis fisa et auro ductili ornata, quinque galleria optima camisiarum muliebrium gemmis fisa, sex vittas maiores et pretiosiores ex filis aureis et argenteis factas, unam deploym sive ioppam de veluto rubro factam, picturas consutiles ad manicas septem camisiarum muliebrium factas, quattuor patheras vulgo czeze de cristallo factas, deploes sive ioppas muliebres de purpureo athlasio et damasco diversorum colorum alias

gemmis et auro ornatas, in toto triginta quinque, manicas muliebres ad diversas vestes pertinentes, auro et argenteo ac gemmis ornatas, paria viginti, aurifilatum ad vestem unam², item athlasium argentofilatum ad vestem similiter unam, item brunatici³ coloris dabyth ad vestem unam ac alias camisas, tunicellas, crinilia gemmata, cingulos, antelas, facileta, tam sericea⁴, quam etiam sindonea et telea, lintheamina, vittas, humeralia, galleria, vestes, subbas, tunicas pretiosas, unam subbam de athlasio aurifilato subductam pellibus hermellinis, unam subbam scarlati subductam pellibus hermellinis, subbam unam de athlasio brunatici³ coloris subductam pellibus mardurinis, item vestem unam zoknya dictam de damasco coloris cariofilini subductam pellibus mardurinis, item alias diversas vestes zoknya et kenthes vocatas de damasco, athlasio, thaffota, skarlato, pwrpyano, chemeletho et sthametho factas, fimbriis diversi coloris ornatas, in toto triginta quattuor, item vestes puellarum subbas septem de rubro damasco subductas pellibus variolinis, vestes zoknya sex de damasco coloris cariofilini cum fimbriis rubri veluti, vestes zoknya septem ex damasco coloris aurei cum fimbriis veluti nigri, vestes zoknya quinque de stametho albo cum fimbriis rubri purpuris, vestes zoknya quinque de purpyano cinericei coloris cum fimbriis rubri purpuris, vestes zoknya duas de stametho cariofilini coloris cum fimbriis rubri purpuris, ad equitandum aptas et ornatas, ac alia ornamenta muliebria, omnino ad sedecim millia florenos se extendentia;

deinde res eiusdem quondam domini Sophie per antefatum exponentem propriis laboribus et sumptibus de manibus alienis redemptas et recuperatas, videlicet unum iocale aureum pretiosum et unam torquem pretiosam⁵ auream, cum gemmis et lapidibus pretiosis ornata, quam et maiestas regia olim pignori dederat, valentem florenos sedecim millia, et insuper alias res ipsius quondam domine Sophie per eam a domo paterna allatas et per alios dominos, fratres et amicos ac benivolos suos eidem datas, videlicet iocalia quattuor, que ex iocalibus quindecim a Polonia adductis facta sunt per dominum palatinum, primum cum effigie aquile albe, secundum cum effigie Samsonis ora leonis discerpentis, tertium cum pellicano ave habentem in pectore lapidem pretiosum, quartum cum aquila minori alba, quintum iocale parvum coronam habentem desuper ornatum variis lapidibus pretiosis, ab markyone Kazymero donatum, torquem unam cum lapidibus pretiosis, saffiribus et diamantibus ornatum et pretiosissimum ex sertis factum, aliud colare ornatum cum gemmis parvis, tertium colare ornatum in modum cathene cum gemmis variis, quartum in modum

cathene ornatum cum lapidibus pretiosis, inferius habens crucem et quinque diamantibus et tribus gemmis factam, quintum continens in se gemmas triginta octo habens pendile rose ex diamantibus factum, unam parvam cathenam habentem pendile ex parvis diamantibus et uno rubinto factum⁶, aliam cathenam in forma veteri cum pendili in se continentem quattuor rubinos et unum diamantem et septem gemmas, tertiam cathenam parvam, habentem pendile cum uno saffyro, uno blasko et quattuor gemmis, item unum pendile cum uno blask et tribus gemmis super zonam sericeam, unum anulum aureum, habentem in medio unum diamantem acutum ac circumcirca quattuor diamantes, per Joannem waywodam donatum, unum anulum aureum, habentem rubinum unum optimum, donatum per reginam Mariam, anulum aureum unum, habentem in se planum diamantem unum, per eandem reginam donatum, anulum aureum, habentem diamantem acutum unum, per Georgium Zepessy donatum, anulum aureum cum diamante ad modum littere A per dominum Thurzonem donatum, anulum aureum crisolitus per Karlowych donatum, anulum aureum saffyr per eundem donatum, quinque anulos per dominum Swyhoczky donatos, tres rubyn, duo diamantes, decem anulos aureos, quos secum ex Polonia duxerat, quinque acutos diamantes, sextum smaragd, septimum rubyn, octavum vylagos saffyr, duo kyssaffyr, florenos aureos ex Mazowia adductos mille quingentos, tres aureos florenos magnos et latos, quattuor aureos florenos mediocres, unam ladulam de argento factam per dominum Zriny donatam, aurum veluti nux ex Wylagoswar adductum, humerale lapidibus pretiosis circa collum ornatum, aliud humerale ex purpureo aurifilato circa⁷ collum, partha de viridi veluti, unam rosam perlarum in auro, unam tecam reliquarum perlarum, duas fimbrias ex gemmis, cingulum unum rubeum cum fibulis argenteis magnis, cingulum boglaros more Polonico factum, cingulum maycz dictum de veluto nigro in forma horologii factum, unum⁸ de veluto nigro cum fibulis aureis factum, vittam unam magnam more Polonico factam, vittas tres viles Polonicas, unam viridem, secundam colore cariofilini, tertiam rubeam, duas vittas gemmatas, una somanczos, partam unam ex gemmis, fimbria duo gemmata superioris partis vestis, coronam unam magnam puellarem gemmatam, octo parthas, quattuor gemmatas, quattuor ex filis aureis factas, collarium unum gemmatum ad vestimenta, unam partam de filis aureis cum cornis factam, quattuor partas ex gemmis factas, cingulum unum deauratum brunatici coloris kanyza dictum, unam coronam parvam ex gemmis factam, unum cingulum argenteum et deauratum,

manica una in forma Italica pertinens ad camisiam, lintheamina duo pulcherima, lintheamina pulcherima quattuor ex tela Italica facta aliaque ornamenta domus ac muliebria, omnino ad valorem decem millium florenorum se extendentia;

per eundem, ut premissum est, dominum Andream Bathory modo, quo supra, ad se receptas pro se rehabere vellet lege et consuetudine regni requirente et quia memoratus dominus Andreas Bathory ad premissa legitime amonendo videbatur, pro eo amicitiam vestram presentibus petimus diligenter, quatinus presentes litteras nostras annotato domino Andree Bathory per vestrum hominem pro testimonio fidedignum exhiberi et presentari faciatis, qui si personaliter reperiri poterit, bene quidem, alioquin de domo habitationis sive solita eiusdem residentia idem homo vester amoneat eundem dicatque et committat eidem verbo regio, ut ipse quinto decimo die a die exhibitionis presentium et amonitionis exhinc sibi fiende computando per se vel procuratorem suum legitimum ad premissa responsurus iudiciumque et iustitiam exinde recepturum coram nobis comparere modis omnibus debeat et teneatur, certificando eundem ibidem, ut sive ipse termino in predicto coram nobis compareat, sive non, nos ad partis comparentis instantiam id faciemus in premissis, quod dictaverit ordo iuris. Et post hec huiusmodi exhibitionis, amonitionis et certificationis seriem cum amoniti et evocati nomine terminoque assignato, ut fuerit expedientes, terminum ad predictum prefato domino nostro regi suo modo fideliter rescribatis. Datum in Ormosd, die dominico proximo ante festum Beate Catherine virginis et martiris, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo. [1550. nov. 23.]

Nos itaque premissis amicabilibus petitionibus prefati domini iudicis curie maiestatis vestre semper obedire volentes nostrum hominem, videlicet honorabilem Gregorium presbiterum beneficiatum prefate ecclesie nostre Posoniensis ad premissa fideliter peragenda nostro pro testimonio fidedignum duximus destinandum, qui tandem exinde ad nos reversus nobis sub iuramento retulit eo modo, quomodo ipse in vigilia festi Beati Thome apostoli proxime preteriti⁹ [1550. dec. 20.] ad castrum Dewen vocatum accessisset ibique annotatum dominum Andream Bathory personaliter non reperisset pretactasque litteras prefati domini iudicis curie eidem exhibere et presentare nequivisset, eundem tamen de domo habitationis sive solite eiusdem residentie ibidem habite amonuisset dixissetque et commisisset eidem verbo regio vestre maiestatis, ut ipse decimo quinto die a die huiusmodi amonitionis exhinc

sibi facte computando per se vel per procuratorem suum legitimum rationem de premissis redditurum coram prefato domino iudice curie comparere modis omnibus debeat et teneatur, certificando eundem ibidem, ut sive ipse termino in predicto coram ipso domino iudice curie vestre maiestatis compareat, sive non, idem dominus iudex curie vestre maiestatis id faciet in premissis, quod dictaverit ordo iuris. Datum quinto die diei executionis prenotate, anno Domini supradicto.

¹ Az eredetiben: *duce*. ² Egyidejűleg javítva *unum* alakról. ³ Az eredetiben: *brumatici*. ⁴ Az eredetiben: *saricea*. ⁵ Az eredetiben: *pretiosum* (nem helytelenül, mert a szó hím- és nőnemű is lehet). ⁶ Az eredetiben: *factuum*. ⁷ Utána még egyszer: *circa*. ⁸ A tárgy megnevezése kimaradt. ⁹ Az eredetiben: *preteritum*.

NORBERT C. TÓTH
Gifts for the Newly Wedded Couple
The Wedding Presents of István Bátori and His Spouse,
Duchess Sophie of Mazovia

While the surviving historical sources at least occasionally inform us about the dates of aristocratic marriages, they almost completely keep silent about the wedding presents that were exchanged on such solemn occasions. This paper accordingly presents a document, as yet unique of its kind, which also sheds light on the gifts that were offered to the married couple on the occasion of their nuptials.

The marriage of István Bátori, palatine of the Hungarian Kingdom, and Sophie, duchess of Mazovia from the Polish royal Piast dynasty, is one of the best documented such ceremonies from the medieval period. Alongside the date of the ceremony, we also know the marriage contract, and even some at least of the invitations issued for the later postponed wedding have come down to us. Likewise known is the date of the nuptials that were eventually celebrated two years later, in February 1523, and the names of some of the participants.

All that was missing to round out the picture was a list of the wedding presents that the invited guests offered to the married couple. A recently discovered source, while not containing all such gifts, at least makes us know a major group of them. According to the charter in question, the second husband of duchess Sophie, 'Master of the Table' Lajos Pekri accused in 1550 András Bátori, *magister tavarnicorum* of having robbed from the castle of Dévény a great number of valuables, itemized in the document, altogether worth forty-six thousand florins, belonging to Lajos himself, his late spouse duchess Sophie, and his stepdaughter Anna. Fortunately, the list of stolen pieces, garments and jewellery, also contains those presents that had been given to the duchess on the occasion of her first marriage to palatine István Bátori. The uniqueness of the case narrated by the charter sufficiently justifies its publication here *in extenso*.